

Саша Д. КНЕЖЕВИЋ*
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет Пале

Оригинални научни рад
Примљен: 15.11.2016.
Прихваћен: 10.02.2017.

ПРЕДИСЛОВИЈЕ КАО ЕСЕЈИСТИЧКИ ЖАНР

Вукова предисловија зборницима српских народних умотворина представљају аутентичне есејистичке текстове из којих се јасно очитују неотиички ставови сакупљача и приређивача, али се наслућују и поводи његовог рада, као и очекивани циљеви предузетог посла. Поред предисловија најзначајнијег сакупљача усмене књижевности у истраживачки корпус смо укључили и касније предговоре антологијама народних умотворина са циљем праћења есејизације или деесејизације ове форме у српској науци о књижевности.

Кључне ријечи: предисловије, есеј, српске народне пјесме, предговор, есејизација.

Природна је и лако разумљива потреба сакупљача народних пјесама да и сами дају краћи или дужи осврт на издање које су припремили за штампу. Они су наине увијек, у извјесној мјери, били и антологичари и приређивачи књиге и напосе је логично да читаоцима објасне разлог свог рада и начин на који је књига уређена и приређена за штампу. Ови текстови, различите дужине и форме, представљају корисну грађу за све потоње истраживаче, јер се из њих сазнају неке веома битне књижевноисторијске чињенице, као што се и у њима неријетко могу пронаћи експлицитни или имплицитни ауторови аутопоетички ставови. Заправо, ти су текстови недвојбено једини ауторски прилог њихов и уједно једини који је неспоран и пожељан. На примјеру предисловија и предговора којима је Вук Караџић уводио читаоце у збирке народних пјесама настојаћемо показати како је и зашто примарно есејистички стил његових раних предисловија прерастао у научни стил његових потоњих предговора.

Вук Караџић је двије прве књиге народних пјесама *Малу простонародњу славеносербску пјеснарицу* из 1814. и *Народну србску пјеснарицу* из 1815. године започео „Предисловијем”. Неједнаке дужине и карактера ови су текстови плодови једног почетника у сакупљачком, али поготово књижевном и научном раду. Сам Вук је у „Предговору” СНП 1823 (1823: LXX) рекао

---

* knezsa@yahoo.com

„Почетак скупљања и издавања ови народни пјесамa (као и остали свију моји књижевни послова) био је у Бечу 1814. године изненада”.¹ Без обзира на то „Предисловије” дјелује као својеврсни манифест и у њему се јасно, мада неријетко само у назнакама, могу пронаћи сви најважнији елементи Вуковог свеукупног стваралаштва.

Према Радмилу Димитријевићу (1969: 318) тема у есеју представља „једну личну преокупацију пишчеву о проблему”, што је код Вука јасно и очигледно. Његово је прво „Предисловије” имало једанаест страна оригиналног текста и у њему скоро да нема реченице, ако изузмемо онај подужи каталог „лијепих Славено-Сербских имена”, у којој се не појављује лична замјеница *ja*. Почетна реченица „Прие осам година я сам чуо у Карловцима Сремским ([...] да има на свиету јошт више наука, осим нашега *Псалтира* и *Часослова*) гди захтеваше Господин, садашњи Архимандрит, Лукиан Мушицки да му напишемо, ако кои зна, прости песана српски” (Караџић 1814: 11), показује када се и захваљујући коме Вук уопште упознао са свијетом науке и колико је, можда привидно, наивно дјеловало његово схватање у датом тренутку. Већ у сљедећој реченици „Я сам истина, онда имао у памети, различнога рода песена, пет пута више, а десет јасније, него сад” (Исто: 11), он као да тражи алиби за потенцијалне слабости своје књиге, да би у наставку исте реченице указао да је сазрео и да је штампању књиге приступио након што се изборио са младаначким страхом „али му ни есам смио ни едне написати и дати; јербо сам цело мислио да се он чрез то подсмева нама, као момчадма, која су по шуми код свинја, код коза² и код оваца одрастала” (Исто: 11). Очигледно да је у Бечу Вук уз подстрек Копитара схватио која је сврха и функција посла у који се упушта, али је управо есејистички стил погодан да то покаже и својим читаоцима.

Обје иницијалне реченице представљају типични есејистички увод у проблематику којом се текст бави. Својеврсна историја проблема дата је кроз осврт на властиту прошлост приређивача и искуство са прикупљањем и пјевањем народних пјесамa какво је он имао у прошлости. У срж проблема Вук читаоца уводи питањем „Да ли народ наш ни е никада ни имао свои национални песана?” (Исто: 12–13). Питање је наравно реторско и у функцији је објашњења сврхе штампања *Пјеснарице* којом се и Срби сврставају у ред народа који чувају и вреднују сопствену духовност, што је свакако један од фундаменталних постулата његовог цјелокупног потоњег филолошког програма. Вук *Пјеснарицу* дарује сваком Србину „кои Национализму свога рода љуби” (Исто: 20), чиме се јасно профилише његова идеја о функцији народних пјесамa у формирању српске националне свијести.

¹ Више о сачуваним доказима да је Вук пјесме записивао још у току Устанка, те да је у биљешкама које је са собом донио из Србије било и записа пјесамa, на основу чега је и Срезњевски извео претпоставку да је за прављење *Пјеснарице* „одраније морао бити добро припремљен” видјети у: Стефановић 1988.

² Познато је да је Вука отац вратио са школовања из манастира Трionoша управо стога што су тамошњи ђаци умјесто учења чували манастирске свиње и козе што је свакако било супротно ономе како су просвјетљивани ђаци у Шишатовцу.

Друго питање које Вук поставља јесте расправа о језгру српског рода у датом тренутку, односно гдје је у Срба у највећој мјери сачуван „Национализам до данашњих дана” (Исто: 15). Више пута ће и касније различитим поводима Вук разматрати ову проблематику, а чему је врхунац свакако текст „Срби сви и свуда”. Млади Вук још није био упознат са хоризонтима *славеноведенија*, па је његове касније идеје очигледно овдје дате тек у назнакама, али и у овој фази је битно да он познаје чињенице везане за чистоту језика, које ће истина касније ревидирати. Што су сами његови стил и језик далеко од прокламованог идеала посљедица је чињенице да се он „до доласка у Беч, па и после доласка у тај град налазио у одређеним традиционалним структурама језичког изражавања” (Константиновић 1988: 139), односно све његово искуство у писању у датом тренутку сводило се на устаничку писарску активност и десетак писама написаних прије доласка у Беч, а врхунац те славеносербске норме писања јесте посвета Марији Станисављевић која претходи овом предисловију.

Вук већ у *Пјеснарици* инсистира на изворности објављених пјесама „Овде нема ни једне песне, коју е дух воображења, читањем књига обогаћен, по правилима Песнотворења измишљавао, него су све оне, кое е сердце у простоти и у невиности безхудожно по природи спевавало” (Караџић 1814: 18), што се касније успоставља као основно начело његовог сакупљачког рада. Језик ове реченице сам по себи указује на проблем да се језиком пјесама објасни њихова природа. Четврт вијека касније он ће, објашњавајући Срезњевском (1987: 20) да је он човек из народа, истаћи: „све српско народно било ми је урођено: прилике су припомогле да се развије та оданост према народу. Што ми је језик народни, то је природно. Ја нисам знао другог”, али писање није била урођена, него научена вјештина из чега јасно закључујемо да језик предисловија и самих пјесама није исти. Језик Вуковог „Предисловија”, поготово „Посвете Благодордној госпожи Марији от Станисављевић” је, као и сама *Пјеснарица*, славеносербски, једини на коме је 1814. године Караџић знао и могао да пише.

Вук у „Предисловију” понајмање говори о самим пјесмама, па тако на самом крају у посљедњем парафу, у форми некаквог закључног мишљења нуди подјелу пјесама која је поетолошки најзначајнији прилог у „Предисловију” „Овди осим љубовни и њежни песана, ко се женским гласом певао, имао неке, особито на крају, коесе мужественим, познатим Сербским гласом, уз гусле певао; и кое у себи као повести неке содржавао” (Караџић 1814: 21). Почетник у овом незахвалном подухвату чињеницу зашто нема више *мужствених* пјесама објашњава страхом да се не нађе „какав од нове моде Сербљин” (Исто: 21) који би га оптужио због објављивања сљепачких пјесама. „Предисловије” млади Вук ипак завршава сопственим ставом: „А мени се чини, дасу оваке песне содржале, и сад у народу простом содржавао, негдашње бите Сербско, и име (Исто: 22), потврђујући Димитријевићеву теорију да „Оно по чему се какво дело сврстава у есеј јесте онај увек субјективни однос пишчев који у свом есеју поставља, из чега, природно проистиче и форма есеја” (1969: 318).

Љубомир Стојановић полемише са истинитошћу појединих тврдњи из овог предисловија дајући тиме додатни аргумент теорији да се оно може тумачити као есеј, јер есеј оперише идејама, а не истином, а Соларов (2012: 252) став да есеј почиње „након умјетности, а завршава прије знаности”, као да је проистекао из тумачења овог текста. У том међупростору Вук је пронашао форму којом је настојао појаснити зашто и због чега се упушта у својеврсну авантуру, чији значај и сврху покушава разјаснити, понајвише себи самом, овим предисловијем. Неук за науку покушао се донекле поизмаћи од оног козара који је пјесме слушао, ненамјерно је посегао за есејистичком формом по свим њеним есенцијалним карактеристикама.

Као да је и сам аутор све то имао на уму када више пута позива на дијалог, а Платонове се „Дијалози” сматрају праузором и праизвором есеја, и то оне првенствено који могу наћи замјерку његовом послу. Логично да је први међу њима Лукијан Мушички: „Нека мени (као едном Сербиянцу и маломе човеку, који себе равна њему ни у чему неврањавам, осим у ревности и љубави к роду) допусти господин Мушички да и ја мало о том пробеседим” (Караџић 1814: 14), гдје уз сав респект он јасно даје до знања да ће у „Предисловију” исказивати сопствене ставове о темама којим се бави. Вук на дијалог позива и критику: „Критика од кое ништа на овом Свиету није слободно неће без сумње ни ову мою песнарицу минути” (Караџић 1814: 20), имајући на уму „наше учене”, мислећи на учене Србе у Бечу који на Копитаров захтјев нису хтјели да се баве послом којег се он управо латио.

Вук у овом предисловију као дио своје литературе помиње „једну велику песнарицу (од Качића)” (Караџић 1814: 12) што нас је понукало да помислимо како је можда стил предисловија посудио из ове књиге. Прво издање Качићевог зборника штампано је 1756. године и у њему формално не проналазимо текст предисловија, али је ту поздравни текст „Брату штиоцу”, а у другом издању из 1759. године поред посвете Луки Ивановићу и текст „Приљубљеному штиоцу”. Ови нас наслови више подсјећају на Доситејев предтекст његовим *Баснама*, „Љубезна српска јуносте”, и та се сличност не завршава само на наслову него се огледа и у самом тексту, што је и очекивано имајући у виду блискост времена и просвјетитељских идеја које су обојица заговарали и ширили и оно најприје подсјећа на Локове есеје из *Огледа о људском разуму*. У односу на Вука очигледна је сличност у томе што обојица инсистирају на намјери да сачувају „да се посве не изгубе од старих витезова успомене” како каже Качић (1946: 5), а за шта Вук дарује особиту *благодарност* Миловану Видаковићу, заступајући тезу о великом богатству усмене традиције народа и историје којег Качић назива словинским, а Караџић у првом предисловију *Славено-Сербским* именом.

„Предисловије” из 1815. године знатно је краће и заиста не посједује есејистичку форму и условно је због своје фрагментарности наличније Беконовим есејима. У његовом уводном дијелу Вук не одустаје од *Ich* форме из првог предисловија „Ја сам истина народнихъ пѣсана Србскихъ” (Караџић 1815: I), да би се све претворило у свакидашњу јадиковку о неизбјежним мукама финансијске природе које ће га пратити цијелог животног вијека и

које су вјероватно и условиле његову краткоћу. Да ли је заиста након неколико мјесеци у Срему успио уз помоћ Мушицког скупити материјала за четрдесет табака није познато, али је веома битно да Вук први пут спомиње своје сараднике, Максима Ранковића, коме се захваљује за краљичке пјесме, слијепца Филипа Вишњића, који му је испјевао нове јуначке и Тешана Подруговића, којем је захвалан за све преостале јуначке пјесме. Вук и у овом предисловију понавља да су пјесме напечатане „као што сам њих ја преписао из уста срба и Српкиња” (Караџић 1815: I), и претпоставља их пјесмама које је слушао у дјетињству и објавио у првој књизи.

Централни дио посветио је језичким питањима, али само у несистематизованим назнакама, првенствено се правдајући пред потенцијалним критикама „што су едне печатане по Херцеговачком` дјалекту, а друге по Сремачком” (Караџић 1815: II), додајући у напомену „Све су готово јуначке псне, кое се по народу Србском пџваоу, у Херцеговачком` дјалекту спџване” (Караџић 1815: III). Недовољно Караџић развија питање дијалекта да би ово „Предисловије” могли поредити са два Доситејева есеја у којима доминирају језичка питања, предисловјем *Живота и прикљученија* – „Писмом Харалампију” или уводним текстом *Мезимца* – „Јест ли полезно у простом дијалекту што издавати”³ или чак предисловијем Орфелиновом *Славеносербском магазину*, којег је још Скерлић сматрао Вуковом претечом. Ово је предисловије много краће и стилски слабије од првог. Уопште не посједује тематско и стилско језгро као претходно у коме је Вук Караџић упутио на одређене проблеме и јасно исказао своје ставове о њима, било да су везани за саме пјесме или општенационална питања.

Вук Караџић ће у свим издањима СНП предисловија замијенити предговорима и тиме неће доћи само до формалне измјене наслова, него и до суштинске промјене у приступу уводном тексту. „Предговор” првој књизи лајпцишког издања СНП из 1824. има 57 страна и у њему Вук покушава васпоставити цјелокупни систем српске народне књижевности, а подсјећамо да Солар (2012: 258) сматра како је тема есеја гранична „изван прегледног система знања”. Не налазимо више на оне, можда и наивне личне ставове о историји, етнологији или естетици, којима обилују два почетничка текста, што их још више идентификује са есејем који коријен свога имена вуче и из латинског *examen*, чије је једно од значења и рој пчела. Умјесто њих нам даје дугачке анализе и објашњења о народној поезији уопште, али и појединачно, о начину сакупљања, као и вредносне судове о пјевачима, па и онај како је Тешан Подруговић „био први и једини између свију, које сам ја за ови десет година налазио и слушао” (Караџић 1824: XXXIII). Вјероватно је таквој промјени става кумовала дружења са словенским интелектуалцима у бечкој кафани *Zum weissen Wolfen*,⁴ из којих се рађао научник који је своје младеначке визије претварао у систем. Уосталом, овај двојезични „Предговор” Караџић започиње својеврсним извињењем због грешака начињених у изради

³ О сличностима и разликама два филолошка програма више у: Поповић 1988.

⁴ О овоме више у Константиновић 1988.

своје прве збирке проузроковане наводном чињеницом да је све пјесме из те књиге, „У Беч у глави донијо, осим оне о племенитој Асанагиници”, те их је по сјећању објавио усљед чега „су ђекоје, које из незнања које желећи (по ондашњему општем мњенију наши књижевника) језик поправити, ђешто и неправо написане и наштампане, које сам овђе сад поправио, као што сам од различни пјевача и пјевачица чуо да се управо пјевају” (Караџић 1824: XV–XVI). Вук своје нове постулате објављује раскидом са својим почетничким радовима, које је иначе, судећи по предисловијима заснивао на истовјетним начелима бар кад је записивање пјесама у питању.

Он је очигледно намјеравао да прекорачи границу и своје збирке поткријепи научним текстом, што се потврђује завршним дијелом у којем се бави метричким питањима, чиме се на дјелу потврђује став Миливоја Солара (2012: 260) да субјективност есеја „није последица онога како ћемо о нечему говорити, него је такођер последица избора онога што ћемо говорити”. Суштински исти аутор истој теми и, мање-више, истим поводом прилази са два потпуно различита начина. У предисловијима, а нарочито оном из 1914. године Вук Караџић есејистичким стилем будућем читаоцу нуди основне смјернице урађеног и за будућност планираног посла, док у предговорима он наступа са позиције научника који има потребу да стилем и начином писања утемељи свој посао који је већ био у развијеној фази систематизације.

Предисловија Вуковим првим збиркама народних пјесама дјело су једног, писању невјештог, али неспорно веома даровитог филолога који је чак и у таквим текстовима поставио темеље свог големог опуса. Они се и те како могу читати као есеји управо јер у њима аутор представља своје личне преокупације и јасно профилисан субјективни однос према тумаченом проблему. Пореди их са потоњим предговорима уочавамо да је у процесу деесејизације Вук Караџић настојао, са више или мање среће и успјеха, своје уводне текстове превести у сериознији дискурс и форму која је више одговарала његовим новоуспостављеним научним циљевима.

ЛИТЕРАТУРА

- Димитријевић 1969: Р. Димитријевић, *Теорија књижевности са примерима*, Београд: Савремена школа.
- Караџић 1814: В. Стефановић Караџић, *Мала прстонародња славено-србска песнарица*, Беч: У печатњи Г. Ионна Шнирера.
- Караџић 1815: В. Стефановић Караџић, *Народна србска пјеснарица*, Беч: У печатњи Г. Ионна Шнирера.
- Караџић 1824: В. Стефановић Караџић, *Народне српске пјесме*, књ. 1, Лајпциг: У штампарији Бјерткоф и Ертл.
- Качић Миошић 1946: А. Качић Миошић, *Разговори угодни народа Словинскога*, Загреб: Накладни завод Хрватске.

- Константиновић 1988: Р. Константиновић, Ново виђење света (Преображаји у Вука по доласку у Беч), у: *Научни састанак слависта у Вукове дане, 17/5 – Вук Караџић и његово дело у свом времену и данас*, Београд: МСЦ, 137–146.
- Обрадовић 2005: Д. Обрадовић, *Дела*, Београд: Драганић.
- Поповић 1988: Ј. Поповић, Вуков програм књижевнојезичке реформе (у поређењу са Доситејевим), у: *Научни састанак слависта у Вукове дане, 17/1 – Вук Караџић и његово дело у свом времену и данас*, Београд: МСЦ, 265–278.
- Солар 2012: М. Солар, *Теорија књижевности. Рјечник књижевнога називља*, Београд: Службени гласник.
- Срезњевски 1987: И. И. Срезњевски, *Вук Стефановић Караџић*, Београд: Делета.
- Стефановић 1988: М. Стефановић, „Мала простонародња славено-сербска пјеснарица” и рукописне песмарице српске грађанске поезије, у: *Научни састанак слависта у Вукове дане, 17/4 – Вук Караџић и његово дело у свом времену и данас*, Београд: МСЦ, 29–38.

Саша Д. Кнежевич

ПРЕДИСЛОВИЕ КАК ЭССЕИСТИЧЕСКИЙ ЖАНР

(Резюме)

Предисловия Вука С. К. к сборникам сербских произведений народного творчества являются подлинными эссеистическими текстами, которые четко отражают поэтические положения коллекционера, и в которых наблюдаются причины его работы, а также и предполагаемые цели. Наряду с предисловием наиболее важного коллекционера устной литературы в исследовательский корпус мы включили и поздние предисловия к антологии произведений народного творчества, чтобы следить за процессом эссеизации (как и за процессом *деесејизације*-срп.) этой формы в сербском литературоведении.